

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha

Band: 7 (1933)

Artikel: P. Placi a Spescha sco historicher : per il giubileum de sia mort (1833-1933)

Autor: Müller, Iso

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881275>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 26.12.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

las pli raras e scartas anflañ aunc buns cumpraders. Il cuors dils daners e la situaziun precara de nossas tiaras vischinontas dapi l'uiara mundiala e surtut ils davos onns ha era influenzau nossa pintga industria de cristallas e perschuadiu bein enqual cava-crappa de spitgar giu megliers temps, svidar gl'emprem empau las scaffas surcargadas e schar ruassar pil mument puntga e marti.

Prof. Dr. G. Batt. Berther, Friburg.

P. Placi a Spescha sco historicher.

(Per il giubileum de sia mort 1833—1933)

Sin meisa en mia zella stat gia dapi onns enneu il maletg de nies P. Placi. Jeu hai giu tschentau el leu gia avon ch'enconuscher propi si'entira impurtonza. Mo enzatgei savev'jeu franc e segir: P. Placi ha carezau sia claustra aschi fetg sco ils cuolms, che circumdeschan quella.

Oz han denton las scartiras historicas de P. Placi survegniu niev credit e valetta entras novas scrutaziuns e resultads. El schon ei staus quel che ha tschentau nos ss. Patrums, s. Placi e s. Sighisbert entuorn igl onn 713, pia exact 100 onns pli tard, che quei che la tradiziun fageva. El ha medemamein dubitau l'invasiun dils Huns e la destrucziun della claustra entuorn 670; gie, el ei schizun ius aschilunsch e declarau quella per ina praula e maligna invenziun dils Victorids. Savein nus era buca ir aschi lunsch, perquei che ses arguments ein buca sufficientes e ch'ina invasiun dils Sarazens entuorn 940 ei veramein factum historic, sche ha Spescha tuttina previu il resultat scientific-historic d'in entir tschentaner.

Sia veta e sias scartiras han anflau ina elaboraziun ell'ovra zun meriteivla: P. Placi a Spescha, edida da F. Pieth, P. K. Hager e P. M. Carnot. Bümpliz Bern 1913. Las lavurs leu restampadas san ins reparter ella historia claustrala, entschiet cul 7avel entochen il 17avel tschentaner; lu sia historia contemporanea, enten la quala el tractescha principalmein il 18avel tschentaner, ed oravontut l'invasiun franzosa ed alla finala ses pareris davart l'istoria generala e mundiala, tratgs neuden tscheu e leu en sias numerusas scartiras.

Per scriver ina historia claustrala en uorden cul material ch'era aunc avon maun pil 17avel e 18avel tschentaner, havess ei duvrau in studi intensiv, special e critic tenor la moda e maniera dellas grondas e renomadas scolas historicas dils Mauriners e Bollandists. Novas scrutaziuns han mussau, che las medemas fontaunas fissan stadas presentas pil cronist dil humanismus baroc e claustral, las qualas ein per nus aunc oz duvrablas. Quellas ein: il cudisch de copias de Waleschingen (1399), la collecziun de documents digl avat Reiman (c. 1650) de Nossadunnaun, allura diversas collecziuns de documents oravon tut dil 18avel tschentaner (Dumont a Viena, St. Paul a

Kärnten, P. Ildefons Fuchs a Rheinau ect.) Igl ulteriur material ei gia berschaus 1387 e 1514. Mo medemamein sco avat Bundi († 1614) ed avat Adalbert III. de Funs en si' aschinumnada Synopsis (1705) ha era Spescha giu negin'idea de tut quei material. Tuts ensemen vegnan neunavon cun ina partida avats, che han mai existiu. Spescha sepusa il bia silla Synopsis, selai savens sin sia memoria, descriva mo alla cuorta ils eveniments e tilla mintgaton las regenzas de dus avats ensemen en in capetel.

Pli bugen che spurlar giu la purla a cronicas anticas e decifrar manuscrets grischs e sblihi, muntava nies P. Placi ils cuolms de sia cara patria aunc mai tartognai dallas solas-calzer d'in carstgaun. Mo gest il scrutatur della natira ed igl oreifer dun d'observar digl alpinist, carschentan la qualidad de sias lavurs. Per antiquitads veva Spescha in dun aparti. La fuorma dil sarcofag, q. v. d. dil vaschi contenent las reliquias de nos ss. Patruns, vegnends neu dal 9avel tschentaner, pareglia el immediat cull'architectura dil „Hof“ a Trun. El descriva ualti exact il cundrez de quella venerabla „Sontgadad“ e remarca expressivamein, che la „sarca“ seigi d'iom sulerau cun aur. Dapli ha el era observau la tonsura (q. v. d. la moda de tunder ils cavegls) dils paders, ch'ei representai sils maletgs dil sarcofag e di che quella semegli quella dils paders de siu temps. Sin quei factum impurtontissim ha negin fatg attents avon el, schebi ch'els paders dil 18avel tschentaner han scret entiras disertaziuns davart quei sarcofag. Pér bunamein exact 100 onns suenter la mort de Spescha ein ins puspei vegnius attents sin quella impurtonta observaziun. (Rem. della redacziun! Quei ei daventau entras rev. Dr. P. I. Müller, igl autur de quest artechel, che ha en sia oreifra lavur doctorala delucidau la fundaziun della claustra clar e bein per tgi che vul capir!) El ha era fatg menziun dil piez enten il qual il tgau de s. Placi ei vegnius anflaus aunc enzugliaus 1498. Quei raquentan zuar era tut ils auters cronists claustrals, mo buc in aschi exact sco el; numnadamein, ch'el piez eri ord seida cusida sin lenziel. Ord il medem interess per caussas antiquaras, ha Spescha descret aschi exact la contribuziun d'uiara digl onn 1799. P. Placi sedocumentescha era sco um practic, essend ch'el giudichescha ils avats en sia historia tenor lur prestaziuns finanziares.

Quei ch'ei oz usit ellas claustras inglesas, mo che para veramein ded esser meins benedictin, leva P. Placi introducir da siu temps: ils avats dueigien buca vegnir elegi per veta duronta. Encuntercomi disapprobescha el l'uniun de Mustér culla congregaziun benedictina svizzera, ch'ei tuttina stada il sulet salvament per la claustra de Mustér. Mo dapertut ed en tut semuossa la carezia per sia claustra, ina vertid caracteristica per in feagl de s. Benedetg, che ha fatg il vut de stabilitad. Perquei ch'el ha adina defendiu ils dretgs de sia claustra, eis el encunter l'elecziun digl avat entras il pievel, ina remarcablada, che ha cuzzau 100 onns a Mustér, entochen 1623. Gie, el sa schizun buca perdunar als Uranes, ch'ei i tiegl Uri all'entschatta dil 15avel tschentaner e che han buca pli vuliu star sut la canna crutscha digl avat.

De sia historia claustrala ein principalmein il tun e sias atgnas remarclas, sco era pliras observaziuns antiquaras de gronda valetta. Mo sco scrutaziun historica han ses tractats fetg pauca valetta; vi dad el ei negin Mabillon ius a piarder e per studis archival, veva quei „curios“ pader memia bia argien viv ellas giugadiras.

Tut auter stat ei cun sia historia della claustra e della tiara dil temps dils Franzos el 18avel tschentaner. Per quei temps vegn quella a restar ina fontauna historica impurtonta e nunevitabla. Fertion che tut ils auters cronists, sco la Synopsis, Eichhorn, P. Moritz van der Meer ect. vegnan pli e pli méts escars cun novas davart il 17avel tschentaner, cueschan els bunamein dal tut davart il 18avel tschentaner. Ton pli ludeivel e meriteivel eis ei, che P. Placi entscheiva exact leu a vegnir pli detagliaus davart ils eveniments historics de quei temps. Cheu vegn „il pader de glatsch“ vivs e scaldaus. Gie grad cheu vesein nus, che Spescha ei buc il pader dils schetgs documents e della preteritad, mobein igl um della veta e de siu milieu. Schebi che sia simpatia pils Franzos selai udir pli savens, che quei ch'ei fuss de basegns e schebi che sia apatia encunter quella ni tshella autoritad selai udir ualti ded ault — ins ha gie detg, che cun Spescha seigi ei stau ual aschi pauc emperneivel de viver, sco cun Tertullian — sch'ei la descripziun ed il tractat de grondissima valetta. Quei pader pulpiu, sco nos pegns solitaris, astga buca vegnir giudicaus culs egls transfuronts d'in parsura de novizs! Sut e su sia historia contemporanea, ei, abstrahau d'enzacontas errurs ina lavur verdeivla e conscienziosa. Quei ei sia forza: cronist e rapportur e buca scrutatur ed archivar.

Ei resta aunc de dir dus plaids davart sias enconuschientschas historicas generalas. Oravon tut crod'ei si a nus oz, ch'el veva in aschi grond interess per las scienziass secundaras e gidontras della historia, numnadamein per la prehistoria, ethnologia e linguistica. Cheu sedat el era d'enconuscher sco geograf, e tenor las pretensiuns ded ozildi ei la geografia il fundament della historia. Ei sforza denton bunamein de rir, sche nus udin, ch'il bien pader vul far esser parents nos poets cun Homer. Mo el ha adina giu ina gronda predilezziun per historia e litteratura retica e per quei ius en siu entusiasmus in detg toc memia lunsch cun ses resultads. Mintgaton dorma era Homer! El datescha suenter la fundaziun de Roma, ni suenter l'entschatta dil mund, acurat sco'ls cronists dil temps miez. En certas caussas eis el era cheu 100 onns ordavon a siu temps. Che Gregor ils VII, papa, ei ius memia lunsch cun sias pretensiuns, sto mintgin conceder oz. La sli-giaziun dil stadi ecclesiastic, che Napoleon ha mess en pei 1809, ha el curaschusamein beneventau. Sche nus savein era buca approbar la moda e maniera co ei gl'ei vegniu fatg fin cul stadi della baselgia, sche stuein nus tuttina dir oz, che dapi ch'il papa ei buca pli prenci dil possess territorial-mundial, ei sia pussonza morala carschida ad in crescher sigl entir mund. Per Napoleon ei P. Placi tut inflamaus; el dedichescha ad el sia descripziun

della contrada de Mustér, culla speronza de cheutras gudignar anavos las possessiuns claustralas idas a piarder en Valtellina. Mo siu cultus de Napoleon vegn forsa era da cheu, ch'el era sco lez in agen tut aparti amiez siu pievel e contuorn. Sco unitarier q. v. d., sco adherent della republica helvetica unitara, ha P. Pl. a Spescha viu scoiauda las enzennas d'in niev temps, essend che gest il 19avel tschentaner ha uniu en stretg ligiom ils numerus stadis della Germania, Italia e dils Stats Uni dell'America.

Pertenent sias ideas filosoficas ei P. Pl. in affon de siu temps, in razionalist. Mo paregliau cun medemas e semigliontas appariziuns de quei temps en autras claustras, semuoss'ei che nies P. Spescha, leusi els cuolms grischuns, ei vegnius infectaus mo teoreticamein dal tissi dil temps.

Concludend stuein nus dir: scrutatur della historia ed archivar ei P. Pl. buca staus (Arisguard il romontsch ha el en quels graus, cunzun sco archivar dil vegl archiv rom. en claustra, ina muntada! La redacziun.), mo senn ed eglia da per la historia ha el tuttina giu.

In siu contemporan, Josef Görres (1776-1848) ha visitau el 1820 a Trun, vegnend quel sin sia fuigia sur il Cuolm d'Ursera. In entir benediu di han ei plidau ensemen sur nossa historia e cultura retica: Görres in feagl d'ina Tessinesa ed il pader romontsch han bia communabel. Sco P. Pl. mava era Görres, il grond politicher bugen per cuolms e vals cun sacados e marti, leu sisum la pézza „nua ch'il spért della natira avdescha tut persuls denter greppa e glatschers,“ sco el sez di ina gada. Era Görres ei staus polihistor, senza esser veramein historicher, mo universals ed impulsivs. Quei che unescha omisdus ed unescha lur personalitads ei il character gest, ed integer. Omisdus ein scaldai politichers, savens ualti pulpi e selvadis, mo adina aviarts, grads, vers e sincers. Görres ha scret ils plaids fetg characteristics: „Jeu sundel adina per la frestga e bi verda verdad.“ P. Placi a Spescha, igl um pign, pulpiu, stagn e zai, alla fin de sia veta medemamein bandunaus e sedaus si, scriva ina semiglionta, mo aunc pli marcanta devisa: *Etsi pereat mundus, tamen fiet iustitia*. P. Placi regorda nus vid il pur suveran, che G. A. Huonder ha descret, vid igl um montognard, il bien cor dil qual batta sut ina dira crusta:

Quei ei miu crap, quei ei miu grep . . .

Dr. P. Iso Müller O. S. B. Mustér.
